

## **ASPEKTI SELF-KONCEPTA PREDADOLESCENATA KAO DETERMINANTE NJIHOVOG BAVLJENJA SPORTOM**

*UDK 159.923.2.072-053.6 ; 796.011.1-053.6*

**Miroljub Ivanović<sup>1</sup>**

Visoka škola za obrazovanje vaspitača, Sremska Mitrovica, Srbija

**Uglješa Ivanović**

Fakultet za menadžment u sportu Alfa univerziteta, Beograd, Srbija

---

**Apstrakt:** Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrde polne razlike u nekim domenima self-koncepta na prigodnim poduzorcima ispitanika, kao i da se ispita koje svojstvene dimenzije self-orijentacije maksimalno utiču na opšte samovrednovanje mladih predadolescenata i predadolescentkinja (sportista i nesportista). Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 210 ispitanika (94 sportista i 116 nesportistkinja). Primenjena prilagođena verzija upitnika Profil samopercepcije za adolescente, pokazala je zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Prikupljeni podaci su obrađeni osnovnim postupcima deskriptivne statistike i metodom multiple regresione analize. Dobijeni rezultati su pokazali da su sportisti oba pola pozitivnije percipirali sebe u većini ispitivanih karakteristika self-koncepta u odnosu na vršnjake nesportiste. Bavljenje sportom naročito povoljno doprinosi skorovima na supskalama self-orijentacije kod mladih adolescenata muškog pola. Rezultati multiple regresione analize nesumnjivo naglašavaju domen „telesni izgled“ kao najznačajniji parcijalni doprinos kod oba pola u opštem samovrednovanju (kao kriterijumske varijable) bez obzira da li se ispitanici aktivno bave ili ne bave sportom. Osim važne teorijske implikacije, dobijeni rezultati potvrđuju statističku značajnost self-koncepta ispitanika u ranoj adolescenciji (sportista i nesportista) predikciju varijanse njihovog opšteg samovrednovanja.

**Ključne reči:** self-koncept, preadolescenti, polne razlike, opšte samovrednovanje, sport

---

<sup>1</sup> ✉ miroljub.ivanovic@gmail.com

## UVOD

Hipotetički konstrukt – self-koncept ili samopoimanje – uzima učešće i ispoljava se u svakom uzajamnom dejstvu, a utiče na osećanja i ponašanje ljudi. Prema istraživanju koje je sproveo Marš (Marsh, 2007), self-koncept se definiše kao samoocenjivanje osobe, formirano kroz vlastita iskustva i na osnovu vrednovanja od strane drugih (self–lično, samostalno). Ono obuhvata osećanja samouverenosti, samoocenjivanje, samoprihvatanje i kompetentnosti. Pozitivna multidimenzionalna self-orijentacija veoma je važna za opšti razvoj pojedinca, a istraživanje Klomstena i saradnika (2004) pokazalo je da bavljenje fizičkim vežbanjem i sportom može da doprinese njegovom razvoju.

Brojni autori bavili su se istraživanjem self-koncepta u domenu fizičkog vaspitanja i sporta (Gašić-Pavišić et al., 2006; Lazarević i sar., 2007; Marsh & Craven, 2006; Schneider et al., 2008). Istraživanje (DuBois et al., 2000) skreće pažnju na dominantne teorijske aspekte self-koncepta, kao i razliku između sveukupnog samoocenjivanja i samoevaluacije u karakterističnim područjima (školsko, sportsko, društveno i dr.). Najnoviji rezultati istraživanja Tubićeve i saradnika (2012) naglašavaju da adolescenti i adolescentkinje koji se bave sportom povoljnije procenjuju sebe u većini ispitivanih aspekata self-koncepta u odnosu na vršnjake koji se ne bave organizovano sportom.

Većina radova usmerena je na istraživanje relacija fizičke self-orijentacije i bavljenja sportom dece i adolescenata. U poslednjih dvadesetak godina, nalazi empirijskih istraživanja o uslovima upražnjavanja telesnih aktivnosti i vršenja psiholoških funkcija, konsenkventno upućuju na njihov uzajaman tok, objašnjenje i predikciju. Pozitivnije samoocenjivanje motoričkih sposobnosti utiče na viši stepen osećanja zadovoljstva, odnosno niži stepen anksioznosti tokom angažovanja u fizičkim i sportskim aktivnostima, navodi u svojoj studiji (Scandan & Lewthwaite, 1986). Prema studiji koju je sprovedla Harterova (1990) vaspitanje self-koncepta uslovljava socijalna celina (porodica, škola, sportski klub i dr.), koja reprezentuje pozitivne uslove za razvoj selfa. Autori (Weiss & Chaumeton, 1992) skreću pažnju na to da predadolescenti koji imaju negativne procene sopstvenih telesnih sposobnosti ispoljavaju sklonost ka izbegavanju bavljenja sportom, za razliku od vršnjaka koji imaju povoljna opažanja sopstvenih sposobnosti. Oni se aktivno angažuju u sportu. Prema istraživanju Brustada (1993), opažanje motoričkih sposobnosti, kao jedno od stanovišta self-koncepta, predstavlja značajan pokazatelj telesne aktivnosti mladih ljudi. Veći stepen procenjene motoričke sposobnosti u uzajamnoj je zavisnosti od interesovanja adolescenata. Oni se sa voljom bave telesnim i sportskim aktivnostima. U svom istraživanju, Rajan i saradnici (1994) smatraju da je zajedničko samoocenjivanje adolescenata usmereno ka sopstvenom vrednovanju celokupnih svojstava, relativno trajna karakteristika koju maksimalno uslovljava relevantna potpora drugih.

Rezultati u studiji (Biddle, 2000) sugeriraju da učestvovanje u umerenim telesnim aktivnostima unapređuje emocionalno funkcionisanje, poboljšava samopoštovanje i telesni self-koncept, kao i zadovoljstvo sobom. U svojim istraživanjima, Alves-Martins i saradnici (2002) pokazuju da samoevaluacija karakterističnih oblasti self-koncepta ispoljava vlastiti osećaj sposobnosti u pojedinim poljima (socijalno, školsko), i da je izložen promenama pod delovanjem okolnosti. Najnovije istraživanje i empirijski nalazi Tubićeve i saradnika (2012), nedvosmisleno naglašavaju ulogu opažanja telesnog izgleda u opštem samovrednovanju adolescenata oba pola, nezavisno od toga da li se bave ili ne bave sportom.

Osnovni cilj efikasnog ponašanja u teoriji motivacije jeste osećanje sposobnosti, što u prostoru telesne i sportske aktivnosti signalizira da ako adolescenti uočavaju sebe kao telesno sposobne, uzimaće učešće u telesnim aktivnostima i obrnuto. U svom modelu, Harterova (1992) je definisala, s jedne strane, uslovno visok međusobni odnos između samoprocenjivanja u važnim oblastima i zajedničke samoevaluacije, a sa druge strane nisku povezanost između samoevaluacije u nevažnim oblastima i sveukupnog samovrednovanja. Pomenuti obrazac daje prednost objektivnim sposobnostima koje su nužan uslov u učenim sposobnostima. Pri tome, uočena sposobnost neposrednije uslovljava motivaciju u odnosu na objektivnu sposobnost.

Činjenica je da su pozitivna ili negativna opažanja sebe nejednaka u različitim uzrasnim periodima. Istraživački nalazi (Wigfield & Eccles, 1994), naglašavaju da se sveukupno samoprocenjivanje postepeno smanjuje, te da je ono najosjetljivije kod tinejdžerki. Dobijeni rezultat podudara se sa nalazima nedavno sprovedenog istraživanja (Nader et al., 2008), gde je utvrđeno da stepen telesne aktivnosti opada između devete i 15. godine života, i to naročito kod predadolescentkinja.

Značaj polne pripadnosti u samoevaluaciji stalno se dokazuje u većini istraživanja. U svom istraživanju (Van Wersch et al., 1990), ustanovili su da devojčice u odnosu na dečake ocenjuju svoj telesni izgled i sportske sposobnosti višim rezultatima. Dobijeni empirijski nalaz u skladu je sa rezultatima u longitudinalnoj studiji koju su sproveli Lintunen i saradnici (1995), gde je naglašeno da period rane adolescencije karakterišu emocionalne, telesne i društvene promene. To umnogome povećava razlike između polova, u aktivnostima i u samovrednovanju. Kling i saradnici (1999) tvrde da mladići pozitivnije načelno samoocenjuju svoj telesni izgled i sportsku sposobnost, dok devojke višim rezultatima procenjuju vlastiti nadzor ponašanja i prisno prijateljstvo. Rezultati istraživanja Lazarevića i saradnika (2008) naglašavaju egzistenciju statistički značajnih razlika u karakteristikama telesnog self-koncepta u korist grupe učenika koja je, pored nastave fizičkog vaspitanja, dodatno angažovana u telesnom vežbanju i sportu. Razlike su se više manifestovale i u dimenzijama telesnog self-koncepta u uzorku devojčica, nego kod dečaka, u odnosu na stepen njihovog angažovanja u fizičkom vežbanju i sportu.

Navedeni delimičan pregled savremene literature u okviru ovog rada ukazuje na složenost problema, koji je izuzetno značajno istražiti.

S obzirom na manjak radova o self-konceptu koji se odnose na bavljenje sportom u našoj sredini, a u skladu sa definisanim problemom istraživanja, u okviru ove studije postavljen je sledeći *cilj*:

(a) ispitati da li se neke komponente self-orientacije razlikuju kod predadolescenata i predadolescentkinja u zavisnosti od upražnjavanja sportskih aktivnosti;

(b) proveriti koje svojstvene dimenzije self-koncepta maksimalno utiču na celokupno opšte samovrednovanje predadolescenata i predadolescentkinja koji upražnjavaju, odnosno ne upražnjavaju sportske aktivnosti.

Imajući u vidu rezultate dosadašnjih istraživanja, kao i ciljeve u ovom radu, postavljena je osnovna *hipoteza* prema kojoj se na osnovu definisanja statistički značajnih domena self-orientacije može predvideti samovrednovanje sportista i nesportista u ranoj adolescenciji.

## METOD

### Uzorak ispitanika

Istraživanjem je obuhvaćeno 210 ispitanika oba pola predadolescenata u uzrastu 13–14 godina ( $AS = 13,7$  godina;  $SD = 1,15$ ). Od ukupnog broja, 44,76% ispitanika aktivno se bavi sportom, a 55,23% se ne bavi. Prigodan uzorak sačinjen je metodom slučajnog izbora.

- Poduzorak sportista činili su košarkaši (mlađi pioniri i pionirke) iz četiri košarkaška kluba: KK „Metalac“ – Super liga (Valjevo), KK „Zicer“ – Kvalitetna liga Srbije (Valjevo), KK „Sodeks“ (Valjevo) – Kvalitetna liga Srbije i KK „Železničar“ (Lajkovac) – Letnja liga.

- Filter anketom utvrđen je poduzorak nesportista koji su činili učenici (VII i VIII razreda) Prve osnovne škole u Valjevu.

### Postupak istraživanja

Veličina grupe obuhvatala je od 20 do 30 ispitanika. Grupno ispitivanje učenika iz poduzorka nesportista obavljeno je tokom maja 2012. godine na školskim časovima fizičkog vaspitanja, dok je poduzorak sportista ispitan pre početka redovnih košarkaških treninga. Testiranje su sprovedi stručno obučeni merioci, uz nadzor psihologa. Ispitanicima je objašnjeno da ovo ispitivanje nije test znanja i da nema tačnih i pogrešnih odgovora, te da je važno da na ajteme odgovaraju iskreno. Ispitanici su dobrovoljno pristali da učestvuju u istraživanju, pošto su predsednici klubova i direktor Škole dali saglasnost za njihovo učestvovanje u ispitivanju. Primena upitnika trajala je oko 45 minuta.

## Instrumenti

U istraživanju je primenjena adaptirana verzija skale **Profil samopercepcije za adolescente** – *Self-perception Profile for Children* (Harter, 1988). Korišćen je prevod originalnog upitnika sa engleskog jezika na hrvatski jezik (Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić i Franc, 2000). Harterova je konstruisala skalu, polazeći od pretpostavke da predadolescenti dobro razlikuju područja svoje kompetentnosti, odnosno da se ne osećaju jednako kompetentni u svim domenima. Instrument sadrži osam supskala, gde se svaka od njih sastoji od ajtema jasno određenih kao složene povezane rečenice. Prvi deo rečenice karakteriše kompetentno, a drugi deo manje kompetentno ponašanje tinejdžera (npr. „*Neki tinejdžeri uspešni su u učenju. – Drugi baš i nisu uspešni u učenju.*“). Zadatak ispitanika bio je da se odluči da li ga bolje opisuje prvi ili drugi deo rečenice. Takođe, u opredeljenom delu rečenice, ispitanik treba da donese sud da li se taj pismeni prikaz u potpunosti odnosi na njega ili samo delimično. Popunjavajući upitnik, ispitanici su morali da odaberu rečenicu koja ih bolje opisuje, a zatim označe znakom X opisuje li ih ta rečenica potpuno tačno ili donekle tačno. Ukupan rezultat na svakoj supskali predstavlja aritmetičku sredinu odgovora ispitanika na svim tvrdnjama koje se boduju na četvorostepenoj skali od jedan do četiri, pri čemu cifra „1“ znači minimalnu kompetentnost u analiziranom domenu, a cifra „4“ najveću kompetentnost.

Primenjeni merni instrument koncipiran je tako da ispitanici ocenjuju sebe u osam sledećih područja:

- Školska sposobnost – ispituje samopercepciju vlastite kompetentnosti ili sposobnosti unutar školskog okruženja (npr. „*Neki tinejdžeri znaju da mogu dobro da urade školske zadatke.*“ – „*Drugi tinejdžeri brinu o tome hoće li moći da urade školske zadatke.*“);

- Društvena prihvaćenost – ispituje stepen u kojem se predadolescent oseća popularnim i prihvaćenim od vršnjaka (npr. „*Neki tinejdžeri teško nalaze prijatelje.*“ – „*Drugi tinejdžeri lako nalaze prijatelje.*“);

- Sportska sposobnost – ispituje percepciju sopstvene uspešnosti u sportskim aktivnostima (npr. „*Neki tinejdžeri smatraju da su uspešni u sportu.*“ – „*Drugi tinejdžeri smatraju da nisu uspešni u sportu.*“);

- Telesni izgled – ispituje stepen u kojem je predadolescent zadovoljan svojim telesnim izgledom (npr. „*Neki tinejdžeri zadovoljni su svojim telesnim izgledom.*“ – „*Drugi tinejdžeri nisu zadovoljni svojim telesnim izgledom.*“);

- Regulacija ponašanja – ispituje stepen u kojem je predadolescent zadovoljan svojim ponašanjem (npr. „*Nekim tinejdžerima često se ne dopada kako se ponašaju.*“ – „*Drugim tinejdžerima obično se dopada kako se ponašaju*“);

- Poslovna sposobnost – obuhvata procenu kompetentnosti za obavljanje određenog posla, kao i spremnost da ga obavlja dobro (npr. „*Neki tinejdžeri stvarno su sposobni da obavljaju neki posao koji se plaća.*“ – „*Drugi tinejdžeri pitaju se da li su dovoljno sposobni da dobro obavljaju posao.*“);

- Romantična privlačnost – ispituje stepen u kojem predadolescent oseća da se dopada vršnjacima koji su mu romantično privlačni (npr. „Neki tinejdžeri smatraju da su zabavni i zanimljivi na sastanku sa osobom koja im se dopada.“ – „Drugi tinejdžeri pitaju se koliko su zabavni i zanimljivi na sastanku.“);

- Blisko prijateljstvo – ispituje sposobnost predadolescenta da stekne prijatelje kojima može da veruje (npr. „Neki tinejdžeri smatraju da je teško steći prijatelje kojima stvarno mogu verovati.“ – „Drugi tinejdžeri umeju da steknu bliske prijatelje kojima mogu da veruju“).

Harterova (1988) je pretpostavila da predadolescenti, osim što dobro razlikuju navedena područja svoje kompetentnosti, konstruišu i opšti pogled na sebe kao osobu. Taj opšti pogled posledica je procesa samovrednovanja i nadilazi percepciju kompetentnosti u pojedinim specifičnim područjima. Stoga je ona u profil uvrstila još jednu supskalu **opšte samovrednovanje** – *Global self-worth*, koja ispituje stepen u kojem je predadolescent zadovoljan sobom i životom u celini (npr. *Neki tinejdžeri su veoma zadovoljni sobom baš kakvi jesu, ali Drugi tinejdžeri bi voleli da su drugačiji.*).

Proverom metrijskih karakteristika originalnog mernog instrumenta, definisani su zadovoljavajuće visoki Kronbah-alfa koeficijenti korelacije za svaku supskalu i kreću se u rasponu od .61 do .86. Najniže vrednosti pouzdanosti tipa interne konzistencije dobijene su za supskale *Blisko prijateljstvo* ( $\alpha = .61$ ), *Romantična privlačnost* ( $\alpha = .65$ ) i *Poslovna kompetentnost* ( $\alpha = .68$ ). Imajući u vidu niske greške merenja, postoji velika verovatnoća dalje upotrebe primenjenih mernih instrumenata u interpretaciji i donošenju statističkih zaključaka.

### Statistička obrada podataka

U cilju ispitivanja uzajamnog dejstva i bavljenja sportom na samoevaluaciju ispitanika, primenjene su osnovne metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina i standardna devijacija). Multipla regresiona analiza primenjena je za dobijanje informacija o tome koji karakteristični aspekti samoprocene maksimalno utiču na sveukupnu samopercepciju ispitanika oba pola koji se aktivno bave, odnosno ne bave sportom.

## REZULTATI

### Samovrednovanja predadolescenata u zavisnosti od bavljenja sportom

Osnovni deskriptivni indikatori samopercepcije predadolescenata prema polu, nezavisni od bavljenja sportskim aktivnostima, prikazani su u Tabeli 1a i 1b.

**Tabela 1a.** *Indikatori samopercepcije predadolescenata (sportista) prema polu*

| ASPEKTI<br>SAMOVREDNOVANJA | SPORTISTI |     |      |     |
|----------------------------|-----------|-----|------|-----|
|                            | M         |     | Ž    |     |
|                            | AS        | SD  | AS   | SD  |
| Školska sposobnost         | 2.98      | .67 | 2.93 | .56 |
| Društvena prihvaćenost     | 3.12      | .49 | 3.15 | .50 |
| Sportska sposobnost        | 2.91      | .60 | 2.89 | .52 |
| Telesni izgled             | 2.95      | .81 | 2.93 | .69 |
| Poslovna sposobnost        | 2.66      | .57 | 2.54 | .59 |
| Romantična privlačnost     | 2.95      | .62 | 2.98 | .60 |
| Regulisanje ponašanja      | 2.79      | .70 | 3.05 | .64 |
| Blisko prijateljstvo       | 3.06      | .65 | 3.27 | .68 |
| Opšte samovrednovanje      | 3.17      | .66 | 3.06 | .74 |

**Tabela 1b.** *Indikatori samopercepcije predadolescenata (nesportista) prema polu*

| ASPEKTI<br>SAMOVREDNOVANJA | NESPORTISTI |     |      |     |
|----------------------------|-------------|-----|------|-----|
|                            | M           |     | Ž    |     |
|                            | AS          | SD  | AS   | SD  |
| Školska sposobnost         | 2.97        | .68 | 2.99 | .70 |
| Društvena prihvaćenost     | 3.10        | .56 | 3.09 | .64 |
| Sportska sposobnost        | 2.51        | .70 | 2.49 | .60 |
| Telesni izgled             | 2.73        | .81 | 2.78 | .72 |
| Poslovna sposobnost        | 2.67        | .62 | 2.53 | .59 |
| Romantična privlačnost     | 2.96        | .61 | 3.01 | .61 |
| Regulisanje ponašanja      | 2.92        | .58 | 3.04 | .65 |
| Blisko prijateljstvo       | 3.02        | .63 | 3.26 | .65 |
| Opšte samovrednovanje      | 3.31        | .60 | 3.24 | .71 |

U Tabeli 1a. uočava se da *sportisti* oba pola pozitivnije donose sud o ispitivanim aspektima self-orientacije nego *nesportisti*, izuzev domena poslovne kompetencije koji je drugačiji od ostalih. Predadolescentkinje koje se bave sportom, najvišim postignutim rezultatima procenjuju sledeće varijable: sopstvena kompetentnost za stvaranje prisnih prijateljstava (AS = 3.27), socijalna prihvaćenost (AS = 3.06) i opšte samovrednovanje (AS = 3.18). S druge strane, predadolescenti koji se bave sportom naglašavaju iste svojstvene aspekte, ali obrnutim redosledom: najviši postignuti rezultati dobijeni su u domenima opšte samovrednovanje (AS = 3.17), socijalna prihvaćenost (AS = 3.12) i blisko prijateljstvo (AS = 3.06). Takođe, u poduzorcima sportista zapaža se da predadolescenti i predadolescentkinje najnepogodnije prosuđuju o sopstvenoj poslovnoj sposobnosti (AS = 2.66, odnosno AS = 2.54). Komparacijom prosečnih vrednosti kod ovih ispitanika i ispitanica, uočljiva je ravnomernost kod varijabli – donošenja suda o školskoj sposobnosti i društvenoj prihvaćenosti, kao i pozitivnije prosuđivanje mladih adolescenata sportista u svim ostalim razmatranim aspektima, izuzev regulisanja ponašanja i prisnog prijateljstva.

U poduzorku *nesportista* (Tabela 1b), predadolescenti i predadolescentkinje najnegativnije prosuđuju sledeće domene: sportsku sposobnost AS = 2.51, odnosno AS = 2.49 i telesni izgled (AS = 2.73, odnosno AS = 2.77).

Od svih ispitivanih varijabli, najniža vrednost za oba pola jeste donošenje suda o sportskoj sposobnosti. Devojke koje se ne bave sportom, ostvaruju niže rezultate u svim aspektima self-koncepta nego njihove vršnjakinje sportistkinje, izuzev suda o poslovnoj sposobnosti. S druge strane, postignuti rezultati mladih adolescentkinja (nesportistkinja) u poređenju sa predadolescentima nesportistima, viši su u svim analiziranim varijablama, izuzev u prosuđivanju sportske sposobnosti.

Dobijene vrednosti aritmetičkih sredina i standardnih devijacija po pojedinih dimenzijama supskala u ovom uzorku, slične su rezultatima ranijeg istraživanja koje su na poduzorcima sportista i nesportista u ranoj adolescenciji sproveli Tubićeva i saradnici (2012).

## Bavljenje sportom i samovrednovanje predadolescenata različitog pola

Parcijalni doprinosi samopercepcije dimenzija self-orijentacije na uzorku mladih adolescenata oba pola u objašnjenju i predikciji domena opšteg samovrednovanja proveravani su metodom multiple regresione analize (Tabačnik & Fidel, 2001).

**Tabela 2.** Doprinos specifičnih dimenzija self-koncepta opštem samovrednovanju sportista i nesportista

| ASPEKTI<br>SAMOVREDNOVANJA | SPORTISTI   |             |         |     |
|----------------------------|-------------|-------------|---------|-----|
|                            | M           |             | Ž       |     |
|                            | $\beta$     | $p$         | $\beta$ | $p$ |
| Školska sposobnost         | .17         | .03         | .10     | .53 |
| Društvena prihvaćenost     | .12         | .41         | .18     | .03 |
| Sportska sposobnost        | .09         | .54         | -.06    | .61 |
| Telesni izgled             | .50         | .02         | .53     | .01 |
| Poslovna sposobnost        | -.09        | .38         | -.11    | .30 |
| Romantična privlačnost     | .15         | .19         | .13     | .30 |
| Regulisanje ponašanja      | .28         | .05         | .32     | .01 |
| Blisko prijateljstvo       | -.05        | .50         | -.03    | .80 |
|                            | $R = .68$   | $R = .71$   |         |     |
|                            | $R^2 = .48$ | $R^2 = .64$ |         |     |
|                            | $p = .01$   | $p = .01$   |         |     |
| ASPEKTI<br>SAMOVREDNOVANJA | NESPORTISTI |             |         |     |
|                            | M           |             | Ž       |     |
|                            | $\beta$     | $p$         | $\beta$ | $p$ |
| Školska sposobnost         | .09         | .30         | .07     | .61 |
| Društvena prihvaćenost     | .18         | .03         | .09     | .05 |
| Sportska sposobnost        | -.02        | .60         | -.17    | .03 |
| Telesni izgled             | .60         | .02         | .59     | .03 |
| Poslovna sposobnost        | .19         | .03         | .13     | .18 |
| Romantična privlačnost     | -.05        | .81         | .15     | .17 |
| Regulisanje ponašanja      | .17         | .05         | .20     | .05 |
| Blisko prijateljstvo       | -.03        | .54         | .09     | .52 |
|                            | $R = .69$   | $R = .69$   |         |     |
|                            | $R^2 = .71$ | $R^2 = .68$ |         |     |
|                            | $p = .001$  | $p = .001$  |         |     |



Prikazani rezultati u Tabeli 2 upućuju na to da samoopažanje svojstvenih aspekata self-koncepta u velikoj meri utiču na opšte samovrednovanje poduzoraka ispitanika oba pola (sportista i nespportista) u ranoj adolescenciji.

Analizom specifičnih dimenzija self-koncepta u *poduzorku sportista*, protumačeno je 48% proporcije varijabiliteta aspekata opšteg samovrednovanja, odnosno 64% proporcije varijabilnosti kod predadolescentkinja. To ukazuje na činjenicu da je ovaj regresioni model statistički značajan. U tom smislu, supskala *telesni izgled*, kod oba pola sportista, dominantan je prediktor kriterijuma opšteg samovrednovanja (adolescenti  $\beta = .50$ ;  $p < .02$ , adolescentkinje  $\beta = .53$ ;  $p < .01$ ). Kod devojčica koje se bave sportom, na dimenziju *opšte samovrednovanje* značajnu prediktivnu snagu imaju i supskale *regulacija ponašanja* ( $\beta = .28$ ;  $p < .05$ ) i *društvena prihvaćenost* ( $\beta = .18$ ;  $p < .03$ ). Uvidom u statističku značajnost standardnih regresionih koeficijenata pojedinačnih prediktora, može se zaključiti da je domen sportska kompetentnost (u oba poduzorka sportista) statistički neznačajan. To ukazuje na činjenicu da taj prediktor ne doprinosi objašnjenju varijanse kriterijuma opšte samovrednovanje.

Razmatranjem specifičnih dimenzija self-koncepta u *poduzorku nespportista* regresiona jednačina pokazuje da je skupom prediktorskih varijabli moguće objasniti i predvideti 71% proporcije varijanse aspekata opšteg samovrednovanja, tj. odnosno 64% proporcije varijabilnosti kod predadolescentkinja. Preovlađujući prediktor opšteg samovrednovanja kod ispitanika oba pola imala je supskala *telesni izgled*, kao i u poduzorku sportista (adolescenti  $\beta = .60$ ;  $p < .02$ , odnosno adolescentkinje  $\beta = .59$ ;  $p < .03$ ). Primetno je da su beta-koeficijenti poduzorka nespportista viši u odnosu na poduzorke sportista. Dobijeni rezultati potvrđuju da statistički značajan uticaj na kriterijumsku varijablu opšte *samovrednovanje* kod dečaka nespportista imaju i nezavisne varijable opažanja *regulisanje ponašanja* ( $\beta = .17$ ;  $p < .05$ ) i *poslovne sposobnosti* ( $\beta = .19$ ;  $p < .03$ ). S druge strane, kao značajni prediktori objašnjenju varijabilnosti kriterijuma, kod devojčica nespportiskinja, izdvojili su se domeni *regulisanje ponašanja* ( $\beta = .20$ ;  $p < .05$ ) i negativna povezanost *sportska sposobnost* ( $\beta = -.08$ ;  $p < .03$ ).

Dobijene vrednosti koeficijenata multiple determinacije i standardizovanih parcijalnih regresionih koeficijenata pokazuju da se oni podudaraju sa ranijim istraživanjem Tubićeve i suradnika (2012), tako da je moguće izvršiti komparaciju sa njihovim rezultatima na osnovu iste metodologije.

Tumačenje dobijenih rezultata ukazuje na to da je primenjena multipla regresiona analiza potvrdila činjenicu da testirana hipoteza u ovom istraživanju može biti prihvaćena.

## DISKUSIJA

Bez obzira na činjenicu da je teorijski i praktični značaj poznavanja aspekata self-koncepta kao determinante bavljenja sportom učenika predadolescenata davno uočen u svetu, u našoj sredini, retka su i nesistematična istraživanja ovog fenomena. Istraživanje u okviru ovog rada sprovedeno je, osim na poduzorku učenika adolescenata i na poduzorku košarkaša (mlađi pioniri i pionirke), sa idejom da se identifikuje njihov self-koncept i predvidi varijansa dimenzija samovrednovanja u populaciji nesportista i sportista u ranoj adolescenciji.

Nalazi u ovom istraživanju skrenuli su pažnju na to da mlađi adolescenti i adolescentkinje (sportisti) pozitivnije opažaju sebe u većini ispitivanih dimenzija self-koncepta nego vršnjaci koji ne upražnjavaju organizovano i redovno sportske aktivnosti. Bez obzira na polnu pripadnost, ispitanici sportisti i nesportisti značajno su pozitivnije procenili specifične vlastite domene sportsku sposobnost i društvenu prihvaćenost. U odnosu na svoje vršnjake nesportiste, sportisti su manifestovali više skorove na supskalama *telesni izgled*, *romantična privlačnost*, *blisko prijateljstvo* i *opšte samovrednovanje*. Osim pomenutih sličnosti, pripadnice ženskog pola, sportistkinje u odnosu na nesportistkinje, značajno pozitivnije samopercipiraju sebe u svim navedenim dimenzijama i regulisanju ponašanja. Ispitanice (nesportistkinje) su postigle značajno više rezultate samo na supskali *poslovna sposobnost*. Dobijeni nalazi upućuju na to da bavljenje sportom naročito povoljno doprinosi self-orientaciji kod mlađih adolescenata. Analizujući sve primenjene prediktore, tj. svojstvene dimenzije samovrednovanja i kriterijumsku varijablu (opšte samovrednovanje) u sva četiri poduzorka, vidljiv je sledeći redosled: najviše rezultate postižu ispitanici sportisti, potom ispitanice koje se bave sportom, pa ispitanice (nesportistkinje), dok su najniže vrednosti postigli ispitanici nesportisti. Opažanje školske sposobnosti isključivo je jedina dimenzija samovrednovanja u kojoj se nisu manifestovale značajne nejednakosti između svih ispitanika u ovom istraživanju.

Većina statistički značajnih razlika između svih ispitanika (sportista i nesportista) utvrđena je u dimenziji *sportske sposobnosti*. Najviše vrednosti postigli su sportisti (AS=2.91) i sportistkinje (AS=2.89), a nejednakosti između njih nisu značajne. Najnepogodniju vlastitu sportsku sposobnost percipirale su ispitanice koje se ne bave sportom (AS=2.49). U poslednje dve decenije, u nizu istraživanja, utvrđeno je da devojke u ranoj adolescenciji negativnije samovrednuju sebe u domenu telesnog self-koncepta, prvenstveno u dimenzijama *telesni izgled* i *sportska sposobnost*.

U empirijskom istraživanju Gašić-Pavišić i saradnici (2006) ustanovili su polne razlike u odnosu između varijabli self-koncepta i bavljenja sportom, što ukazuje na to da bavljenje sportom utiče na opšte samopoštovanje i lokus

kontrole kod adolescenata putem društvene povratne reakcije i društvenog vrednovanja sportskih postignuća i fizičke kondicije.

U svom istraživanju, Lazarević i saradnici (2008) navode da adolescenti prekomerne telesne mase imaju značajno niže rezultate na svim skalama upitnika PSDQ, osim na skalama zdravlje i snaga, kao i da su razlike veće u poduzorku devojčica. Imajući u vidu činjenicu da je sport „muška oblast“, Džentil i saradnici (Gentile et al., 2009.) su u svom radu ustanovili nesličnosti između polova u samoprocenjivanju sportske sposobnosti još u detinjstvu, na račun dečaka, da bi se one u mladalačkom uzrastu dalje povećavale. Dobijene polne razlike u samovrednovanju sportske sposobnosti uzrokuju realno bolji rezultati muškaraca nego žena, jer su oni brži, jači, okretniji itd. Takođe, društvena celina daje prednost samopercepciji muškaraca u području sporta, pošto se po već ustaljenim običajima naročito ocenjuje bavljenje dečaka sportom. Empirijski nalazi (Neisen et al., 2007) naglašavaju da se od dečaka, naspram devojčica, očekuje da budu jaki i aktivni, te se upućuju u sport, gde formiraju i usavršavaju sportske sposobnosti. Shodno tome, studija (Thron, 1993) naglašava da devojke (mlađe adolescentkinje) retko posredno ili neposredno dobijaju poruke da aktivnim bavljenjem sportom formiraju mišićavo telo, što umanjuje njihovu ženstvenost. To je osnovni razlog da se osobe ženskog pola manje angažuju u sportu i tako lišavaju prilike da kroz bavljenje sportom upotpunjuju sopstvene dimenzije self-orijentacije. Istraživanje koje su sprovedi Lazarević i saradnici (2008) ukazuje na postojanje statistički značajnih razlika u karakteristikama telesnog self-koncepta kod učenika koji su, pored nastave fizičkog vaspitanja, dodatno angažovani u telesnom vežbanju i sportu. Ispoljile su se razlike u pojedinim karakteristikama telesnog self-koncepta između dečaka i devojčica, a rezultati ukazuju i na veće razlike u karakteristikama telesnog self-koncepta u uzorku devojčica nego kod dečaka, kada se posmatra stepen njihovog angažovanja u telesnom vežbanju i sportu.

Prema modelu Džentilove (Gentile, 2009), muskulozno telo predstavlja generator zadovoljstva vlastitog telesnog izgleda samo za dečake, ali ne i za devojčice. One su pod uticajem obrasca koji podržavaju informativna sredstva, dajući prednost manekenskom u odnosu na sportski ženski spoljašnji oblik tela.

Istraživanje koje su sprovedi Tubićeva i saradnici (2012) ukazuje na to da adolescenti i adolescentkinje koji se bave sportom povoljnije procenjuju sebe u većini ispitivanih aspekata self-koncepta, u odnosu na vršnjake koji se ne bave organizovano sportom.

Dobijeni nalazi u ovom istraživanju skreću pažnju na to da ispitivani mlađi adolescenti, sportisti oba pola, imaju značajno veće vrednosti opažanja vlastitog telesnog izgleda, nego adolescenti i adolescentkinje koje se ne bave aktivno sportom.

Naprotiv, kod adolescentkinja sportistkinja nije bilo uzajamne zavisnosti sa višim samoprocenjivanjem telesnog izgleda u odnosu na vršnjakinje nesportistkinje, što upućuje na povezanost sa razlikama u tradicionalnim idealima muške i ženske lepote.

Harterova (1992) navodi da je samopercepcija telesnog izgleda izuzetno značajna za opšte samovrednovanje mlađih adolescenata, jer ova odlika selfa, koja je stalno postavljena na istaknuto mesto s ciljem da se vidi, reprezentuje pozitivnije dimenzije samovrednovanja u odnosu na druge dimenzije procenjivanja, npr. školske ili sportske sposobnosti itd. Interesantan je nalaz u ovom istraživanju da isključivo subuzorak mlađih adolescenata (sportista) izvlači opšte samovrednovanje jedino iz telesnog izgleda, dok je kod svih drugih poduzoraka ispitanika opšte samovrednovanje u službi samopercepcije u većini dimenzija self-koncepta. Pretpostavlja se da dobri rezultati u području sporta nisu mnogo važni za ispitanike (nesportiste). Zbog toga oni vlastito opšte samovrednovanje ne odvajaju od sposobnosti u drugim dimenzijama, npr. poslovnu sposobnost i regulisanje ponašanja.

U subuzorku ispitanica (nesportistkinja), konstatovana je najviša vrednost beta-koeficijenta za telesni izgled ( $\beta = .59$ ), dok su u priličnoj meri dobijene niže, statistički značajne vrednosti self-koncepta za domene regulisanje ponašanja ( $\beta = .20$ ) i sportsku sposobnost ( $\beta = -.17$ ). Budući da u poduzorku sportistkinja nije utvrđen statistički značajan uticaj sportske sposobnosti na opšte samovrednovanje, dobijene vrednosti standardnog regresionog koeficijenta na poduzorku nesportistkinja mogu se objasniti sa stanovišta preovlađujućeg standarda o ženskoj lepoti, koji u prvi plan ističe tanku, a visoku i nežnu figuru, umesto jakog, mišićavog tela karakterističnog za područje sporta. S druge strane, prema istraživanju (Kilpatrick, Hebert, & Bartholomew, 2005), *društvena prihvaćenost* kao važna odrednica domena opšteg samovrednovanja, dobijena je samo u poduzorku sportistkinja, što ukazuje na pretpostavku povezanosti sa motivima za angažovanje žena u sportu, gde umesto takmičenja dominira druženje, sticanje novih prijatelja i sl. Rezultati istraživanja koje su sprovedli Tubićeva i saradnici (2012) nedvosmisleno ističu značaj procene telesnog izgleda u opštem samovrednovanju adolescenata oba pola, nezavisno od toga da li se bave sportom ili ne.

Za objašnjenje odnosa self-orijentacije i bavljenja sportom najobjektivnija je pretpostavka recipročnih dvosmernih doprinosa: telesna aktivnost može, poboljšanjem motoričkih veština kroz društveni uzajamni uticaj, učiniti da samovrednovanje u različitim područjima, naročito u domenu sportske sposobnosti, doprinese unapređenju sportskih aktivnosti, smatraju (Weiss & Amorose, 2008).

Osnovna *metodološka ograničenja* u ovom transferzalnom istraživanju odnose se na prikupljanje podataka u vrlo kratkom vremenskom periodu, demografsko obeležje analiziranog prigodnog uzorka, relativno mala veličina i specifičnosti uzorka – poduzorak košarkaša koji čine mlađi adolescenti i adolescentkinje, što onemogućuje generalizaciju rezultata na celokupnu sportsku populaciju.

Radi dobijanja pouzdanijeg uvida u kauzalne odnose determinanti ispitivanih konstrukata, neophodno je sprovesti sveobuhvatnije longitudinalno dizajnirane studije, koje će proširiti ovaj nacrt na veći i reprezentativniji uzorak ispitanika svih uzrasta koji se bave i nekim drugim sportovima.

## ZAKLJUČAK

U ovoj studiji, ispitivane su polne razlike u pojedinim aspektima self-koncepta kod 210 mlađih predadolescenata (sportista i nesportista), kao i uticaj karakterističnih dimenzija self-orijentacije na njihove aspekte opšteg samovrednovanja. Primenjeni upitnik u ovom radu, *Profil samopercepcije za adolescente* (Harter, 1988), pokazao je zadovoljavajuću pouzdanost.

Na osnovu dobijenih rezultata, koje obe grupe ispitanika ostvaruju na Profilu samopercepcije, sportisti i nesportisti statistički se značajno razlikuju pri percepciji samovrednovanja, s tim što poduzorak sportista oba pola kompetentnije percipira većinu ispitivanih aspekata self-orijentacije nego poduzorak nesportista. Razlike između posmatranih grupa ispoljavaju se i u poduzorku nesportista. Sportistkinje postižu slabije rezultate u svim aspektima self-koncepta u odnosu na nesportistkinje, osim u poslovnoj sposobnosti, dok nesportistkinje, u odnosu na ispitanike koji se organizovano bave sportom, ostvaruju više rezultate u svim aspektima samovrednovanja, osim u percepciji sportske sposobnosti.

Dobijeni nalazi pokazali su da se izraženost samopoštovanja kod dve grupe ispitanika statistički značajno ne razlikuje, ali sadržajno, njihovo samopoštovanje nešto je drugačije. Kod oba pola sportista, percipirana supskala *telesni izgled* predstavlja preovlađujući prediktor kriterijuma opšteg samovrednovanja, dok su se kod predadolescenata ženskog pola, kao dominantan prediktor, pokazale supskale *regulacija ponašanja* i *društvena prihvaćenost*.

**LITERATURA**

1. Alves-Martins, M., Peixoto, F., Gouveia-Pereira, M., Amaral, V., & Pedro, I. (2002). Self-esteem and academic achievement among adolescents. *Educational Psychology*, 22(1), 51–62.
2. Biddle, S. J. H. (2000). Emotion, mood and physical activity. In S. J. H. Biddle, K. R. Fox, & S. H. Boutcher (Ed.), *Physical activity and psychological well-being* (pp. 63–87). London: Routledge.
3. Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z., Franc, R. (2000). Dimenzije samopojmanja djece u odnosu na opaženu socijalnu podršku iz različitih izvora. *Društvena istraživanja*, 6(50), 897–912.
4. S. H. Boutcher (Ed.), *Physical activity and psychological well-being* (pp. 63–87). London: Routledge.
5. DuBois, D. L., Tevendale, H. D., Burk-Braxton, C., Swenson, L. P., & Hardesty, J. L. (2000). Self-system influences during early adolescence: Investigation of an integrative model. *Journal of Early Adolescence*, 20, 12–43.
6. Gašić-Pavišić, S., S. Joksimović & D. Janjetović (2006): General self-esteem and locus of control of young sportsmen, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 38(2), 385–400. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
7. Gentile, B., Grabe, S., Dolan-Pascoe, B., Twenge, J. M., Wells, B. E., & Maitino, A. (2009). Gender differences in domain-specific self-esteem: A meta-analysis. *Review of General Psychology*, 13(1), 34–45.
8. Harter, S. (1988). *Manual for the self-perception profile for adolescents*. Denver, CO:University of Denver.
9. Harter, S. (1990). Causes, correlates and the functional role of global self-worth: A lifespan perspective. In J. Kolligan and R. Sternberg (Eds.), *Perceptions of competence and incompetence across the life-span* (pp. 43–70). New York, NY: Springer-Verlag.
10. Harter, S. (1992). Visions of self: Beyond me in the mirror. In J. E. Jacobs (Ed.), *Developmental perspectives on motivation* (pp. 99–144). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
11. Kilpatrick, M., Hebert, E., & Bartholomew, J. (2005). College students' motivation for physical activity: Differentiating men's and women's motives for sport participation and exercise. *Journal of American College Health*, 54(2), 87–94.

12. Kling, K. C., Hyde, J. S., Showers, C. J. & Buswell, B. N. (1999). Gender differences in self-esteem: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125, 470–500.
13. Klomsten, A.T., E.M. Skaalvik & G.A. Espnes (2004): Physical self-concept and sports: do gender differences still exist? *Sex Roles*, Vol. 50, 119–127.
14. Lazarević, D., S. Radisavljević i I. Milanović (2007): Karakteristike fizičkog self-koncepta mladih sportista. *Međunarodna naučna konferencija »Analitika i dijagnostika fizičke aktivnosti«, Zbornik radova* (str. 304–349). Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja i Olimpijski komitet Srbije.
15. Lazarević, D., Radisavljević, S. i Milanović, S. (2008). Relacije fizičkog self-koncepta i fizičkog vežbanja učenika osnovne škole. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 40(2), 306–326.
16. Lintunen, T., Liskinen, E., Oinonen, M., & Salinto, M. (1995). Change, reliability, and stability in self-perceptions in early adolescence: A four-year follow-up study. *International Journal of Behavioural Development*, 18, 351–364.
17. Marsh, H.W., K.T. Hau, R.Y.T. Sung & C.W. Yu (2007): Childhood obesity, gender, actual-ideal body image discrepancies, and physical self-concept in Hong Kong children: cultural differences in the value of moderation, *Developmental Psychology*, 43, 647–662.
18. Marsh, H.W. & R.G. Craven (2006): Reciprocal effects of self-concept and performance from multidimensional perspective, *Perspectives of Psychological Science*, 1, 133 - 163.
19. Nader, P. R., Bradley, R. H., Houts, R. M., McRitchie, S. L., & O'Brien, M. (2008): Moderately-vigorous physical activity from ages 9 to 15. *Journal of American Medical Association*, 30(3), 295–395.
20. Neisen, M., Braun, C. A., & Shepherd, L. (2007). A school-based physical activity program tailored to adolescent girls. *Journal of Education and Human Development*, 1(1).
21. Ryan, R. M., Stiller, J. D., & Lynch, J. H. (1994). Representations of relationships to teachers, parents, and friends as predictors of academic motivation and self-esteem. *Journal of Early Adolescence*, 14, 226–249.
22. Scandan, T. K., & Lewthwaite, R. (1986). Social psychological aspects of competition for male youth sport participants: IV. Predictors of enjoyment. *Journal of Sport Psychology*, 8, 25–35.

23. Schneider, M., G.F. Dunton & D.M. Cooper (2008): Physical activity and physical selfconcept among sedentary adolescent females: an intervention study, *Psychology of Sport and Exercise*, 9, 1-14.
24. Tabachnick, B.G. i Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics*. MA: Allyn and Bacon.
25. Thorne, B. (1993). *Gender play: Girls and boys in school*. New Brunswick, NJ: Rutgers
26. Tubić, T., Đorđić, V., i Poček, S. (2012). Dimenzije self-koncepta i bavljenje sportom u ranoj adolescenciji. *Psihologija*, 45(2), 209–225.
27. Van Wersch, A., Trew, K., & Turner, I. (1990). Young people's perceived competence and its implications for the new PE curriculum. *British Journal of Physical Education*, 7, 1–5.
28. Weiss, M. R., & Amorose, A. J. (2008). Motivational orientations and sport behavior. In T. Horn (Ed.), *Advances in sport psychology* (pp. 115–156). Champaign, IL: Human Kinetics.
29. Weiss, M. R. & Chaumeton, N. (1992). Motivational orientations in sport. In T. S. Horn (Ed.), *Advances in Sport Psychology* (pp. 61–99). Champaign, IL: Human Kinetics.
30. Wigfield, A. & Eccles, J. (1994). Children's competence beliefs, achievement values, and general self-esteem: Change across elementary and middle school. *Journal of Early Adolescence*, 14(2), 107–138.